

ČUVARI KRISTOVA GROBA U CRKVENO-PUČKOJ BAŠTINI HRVATA

MARKO DRAGIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
Radovanova 13
HR-21000 Split
mdragic@ffst.hr

UDK 398.33

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primitljeno: 31. 05. 2009.

SAŽETAK

U radu se multidisciplinarno obrađuje hrvatski katolički obred čuvanja Kristova groba u vrijeme Svetoga trodnevlja. Prema povijesnim podacima taj obred u Župu svetoga Ilije u Metkoviću donio je 1857. godine Ante Gluščević iz Loreta iz Italije. Prvi pisani spomen o Vodičkim žudijama seže u 1912. godinu. Vidonjske žudije 1932. godine osnovali su Joko Jurišin i Joko Ilić - Joktur. Nitko točno ne zna kada je ta tradicija započela u Varešu, ali zna se da je na Veliki petak 1928. godine taj obred bio organiziran.

Obred čuvanja Kristova groba nastao je temeljem liturgije i slavi kršćansku vjeru. Komunistička vlast činila je sve kako bi zabranila taj obred. U nekim je mjestima uspjela, a u nekima su to uzaludno nastojali. Obredi, nazivi, kao odjeća i obuća za čuvare razlikuju se od mjesta do mjesta, a svima je zajednički cilj - dočarati Kristovo uskrsnuće. Danas u Republici Hrvatskoj djeluje dvadeset sedam udruga čuvara Kristova groba. U Kninu je nakon sedamdeset godina oživljena ta tradicija, a u Lovasu kod Vukovara radi se na obnovi toga obreda. U Bosni i Hercegovini čuvari Kristova groba postoje jedino u Varešu. Budući taj obred nije u znanstvenoj literaturi obrađen, u radu je najviše suvremenih izvornih terenskih zapisa autora i njegovih studenata.

Ključne riječi: Biblija, liturgija, obred čuvanja Kristova groba, Kristovo uskrsnuće, vjerski i nacionalni identitet Hrvata, komunističke zabrane.

UVOD

Sve vjere njegovale su i razvijale dramatiku. Kršćanska drama u početku se izvodila u crkvi za vrijeme ili neposredno poslije liturgije. Tom se crkveno-pučkom umjetnošću dočaravao kršćanski nauk i moralne vrjednote. Scenskim izvedbama prikazivani su biblijski događaji koje je narod inscenirao ili ih preuzimao iz apokrifa i hagiografija. Početci liturgijske drame sežu u 10. stoljeće, a procvat doživljava već u 12. i 13. st. Glavna je zadaća tih predstava didaktičnost i edukativnost. U Hrvatskoj su te predstave nazivane *skazanja* ili *prikazanja*.¹ Prvi tekst pasionske drame *Visitati sepulchri (Posjet grobu)* datira iz 11. ili 12. st. *Hrvojev misal* (1404.) i *Petrisov zbornik* (1468.) svjedoče kako su i glagoljaši njegovali tu dramu.²

Razvitkom liturgije na Veliki petak radi Kristove smrti, bila je izostavljena misa, ali se radi potreba umirućih euharistija čuvala u sakristiji. To se čuvanje u 11. stoljeću u svečanoj procesiji nosilo u sakristiju. Nakon Tridentskoga sabora³ Katolička crkva sve je više naglašavala važnost toga čina pa su se, posebice u Italiji i sjevernoj Europi, gradile dekorirane kulise zvane epitaphios.⁴ U 17. i 18. stoljeću za vrijeme Velikoga petka i Velike subote euharistija se pohranjivala u umjetničku dekorativnu arhitekturu i vezom urešeni tekstil.⁵

Uskrsno scensko prikazanje *Čuvanje Gospodinova groba* srednjovjekovnoga je podrijetla. Tradicija čuvanja Kristova groba duboko je ukorijenjena u Hrvata. U Velikom tjednu, najčešće na Veliki četvrtak, Božji grob uređuju mještani i/ili časne sestre i

¹ Anđelko BADURINA, (ur.), *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, Zagreb, 1990., 379.-380.

² Vidi: Nikica KOLUMBIĆ, *Razvojni put hrvatske pasionske drame*, u: *Pasionska baština 2000*, Muka kao nepresušno nadahnuće kulture, (ur.), Jozo Čikeš, Zagreb, 2001., 107.-117.

³ *Tridentski sabor* je djelovao s prekidima 1545.-1548, 1551.-1552., 1562.-1563. a sazvaio ga je papa Pavao III. s podrškom cara Karla V. Svega je nekoliko biskupa sudjelovalo na 1. i 2. dijelu Sabora, a na 3. dijelu gotovo svi dalmatinski biskupi. Zapaženu ulogu imali su Juraj Drašković i Andrija Dudić. Biskupi u domovini provode odredbe Tridentskoga sabora te osnivaju sjemeništa, pučke i srednje škole. Sjemenište je otvoreno u Zagrebu 1576. g., a u Splitu 1581. godine.

⁴ Epitaphios (grč. epi - nad, taphos – grob).

⁵ Anđelko BADURINA, (ur.), *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, 175.

crkveni službenici. Grob se uređuje cvijećem, prokljalom pšenicom⁶, svijećama.⁷ U Ždrelcu na otoku Pašmanu kod Zadra, primjerice, Kristov grob se uređuje prokljalim bijelim grahom⁸ koji je zasađen na početku korizme i rastao je u mraku.⁹ U imotskim Poljicima, primjerice, na Veliki četvrtak u crkvi se postavlja Isusov grob s Njegovim tijelom, a uređuju ga najčešće žene. Nekoć se na Isusov grob stavljalo dvanaest tanjurića prokljale pšenice, a u sredinu svakoga tanjurića stavljala se čaša s vodom, uljem i luminama¹⁰ koji su gorjeli do Velike subote u ponoć.¹¹

Međutim, o čuvarima Kristova groba, u hrvatskoj znanstvenoj literaturi napisano je veoma malo. Stoga će se u ovom radu najviše koristiti suvremeni izvorni terenski zapisi.¹² Prema UNESCO-voj Konvenciji iz 2003. godine nematerijalna kultura je ključni segment prepoznavanja i definiranja kulturnih identiteta koji su osobito ugroženi. Pored ostaloga i radi toga, cilj rada je od zaborava otrgnuti crkveno-pučki obred i običaje vezane uz čuvanje Kristova groba.

1. BIBLIJSKI KONTEKST

Nakon Kristova ukopa uvečer bogati Isusov učenik, Josip iz Arimateje dođe Pilatu i zatraži tijelo Isusovo. Pilat zapovjedi da se Josipu dadne tijelo. Josip tijelo povi u čisto platno i položi ga u svoj novi grob isklesan u stijeni, te dokotrlja veliki kamen na grobna vrata

⁶ Pšenica simbolizira blagostanje i zemaljsko izobilje, a u euharistiji označava euharistijski kruh. Zrnje žita je euharistijski simbol Kristove ljudske naravi. Usp. Ivanovo evanđelje: Zaista, zaista, kažem vam, ako pšenično zrno ne padne u zemlju i ne umre, ostaje samo. Ako li umre rodi veliki rod.

⁷ O tome više: Jasna ČAPO ŽMEGAČ, *Hrvatski uskrсни običaji, Korizmeno-uskrсни običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*, Golden marketing, Zagreb. 1997., 34.

⁸ Kod drevnih Rimljana grah je bio pokojničko jelo.

⁹ Vanda BABIĆ i Josip MILETIĆ, (ur.), *Hrvatski običaji, Zbornik studentskih radova, Uskrs*, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2006., 22.

¹⁰ Lumin *tal.* (lumino) – žižak, svječića, *dušica*, *lumin za mrtve*.

¹¹ Vanda BABIĆ i Josip MILETIĆ, (ur.), *Hrvatski običaji, Zbornik studentskih radova, Uskrs*, 74.

¹² To su zapisi autora rada, te studenata Filozofskih fakulteta u Splitu i Mostaru, kojima je bio mentorom pri pisanju seminarskih i diplomskih radova. Rkp. FF Split, (Rukopisne zbirke Katedre za Hrvatsku usmenu književnost, Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu. Rkp. FF Mostar, Rukopisne zbirke Katedre za Hrvatsku usmenu književnost, Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru).

i ode. Kod groba sjediše Marija Magdalena i druga Marija. (Mk 15,42-47; Lk 23,50-56; Iv 19,38-42)

Sutradan sabraše se glavari svećenički i farizeji kod Pilata, rekavši mu: "Gospodaru, sjetismo se da onaj varalica još za života kaza: 'Nakon tri dana uskrsnut ću.' Pilat zapovjedi da se grob osigura sve do trećega dana da ne bi došli Kristovi učenici, ukrali ga, pa rekli narodu: 'Uskrsnuo je od mrtvih!' I bit će posljednja prijevara gora od prve." Pilat im reče: "Imate stražu! Idite i osigurajte kako znate!" Potom oni odoše, i osiguraše grob: zapečativši kamen i postavivši stražu.

U osvit subote dođu Marija Magdalena i druga Marija pogledati grob. Tada nastade žestok potres, jer anđeo Gospodnji siđe s neba, pristupi grobu, otkotrlja kamen i sjede na nj. Lice anđela bijaše kao munja, a odjeća bijela kao snijeg. Pred njim od straha zadrhtaše i obamriješe stražari, a anđeo progovori ženama: "Vi se ne bojte! Ta znam: Isusa Raspetoga tražite! Nije ovdje! Uskrsnu kako reče. Hajde, vidite mjesto gdje je ležao pa pođite žurno i javite njegovim učenicima da uskrsnu od mrtvih. I evo, ide pred vama u Galileju. Ondje ćete ga vidjeti. Evo, rekoh vam." Žene žurno otiđoše s groba, te sa strahom i radošću otrčaše javiti Isusovim učenicima. Isus ih susrete i reče im: "Zdravo!" One polete k njemu, obujme mu noge i ničice mu se poklone. Tada im Isus reče: "Ne bojte se! Idite, javite mojoj braći da pođu u Galileju! Ondje će me vidjeti!" (Mk 16,1-8; Lk 24,1-12; Iv 20,1-10)

Navedena evanđelja temeljem su katoličkoga obreda čuvanja Kristova groba u tradicijskoj kulturi Hrvata, a o čemu zorno svjedoče sljedeće stranice.

2. ZABORAVLJENI OBREDI

U Gdinju na Hvaru na Veliki četvrtak položio bi se oltar i napravio *Božji greb*. Mladići su obučeni u mornarsko odijelo i s lovačkim puškama čuvali *Božji greb* u crkvi, a smjena je bila svakih petnaest minuta. Na Veliki petak išlo se u procesiju *i sresti Bogomojanski križ*.¹³ To se na Hvaru jedino običavalo u Gdinju.¹⁴

¹³Bogomojanski križ – križ koji u procesiji nose mještani Bogomolja na Hvaru.

¹⁴Ivana Kardum zapisala je 2007. godine u mjestu Visoka na Hvaru, a kazao joj je Berislav Trbuhović rođen 1920. g. Rkp. FF ST, 2007., sv. S, (E)

Taj je obred nestao, a sjećanje na njega toliko izbljedjelo da ga se kazivač ne sjeća cijeloga.

U Virju u bjelovarskom kraju nekada je bio obred čuvanja Isusova groba. Stražari odjeveni u odore rimskih vojnika čuvali su grob u koji je bio položen Isusov kip.¹⁵

U svim župama Imotske krajine bio je čuvari su u crkvi na Veliki petak i Veliku subotu čuvali Kristov grob.¹⁶ Za tu priliku u crkvi bi se uredio grob kojeg su čuvari čuvali kao Kristov grob. Stražari bi za vrijeme stražarenja obukli odoru i dobili puške. Istodobno su stražu čuvali po dvojica, jedan s jedne, a drugi s druge strane groba, licem okrenuti jedan prema drugome. Izmjenjivali su se svaka dva sata.

Čuvari Kristova groba bili su zreli i ozbiljni ljudi i imali su svoju udrugu *Bratimi*. Krajem tridesetih godina dvadesetoga stoljeća, tiho je nestao taj obred. *Velikosrpska diktatura, a poslije i komunisti učinili su svoje, te se nitko ne bi usudio za vrijeme njihove vladavine s puškama, noću u crkvi, čuvati Kristov grob.*¹⁷

U imotskim Poljicima pored Isusova groba stražarila su po dva starija župljanina koji su se smjenjivali svakih dvadeset do trideset minuta. Straža se čuvala za vrijeme obreda, a na Veliki petak cijeli dan. Čuvanje Isusova groba održalo se do 1972. godine.¹⁸

U Zmijavcima se, također, čuvao Gospodinov grob,¹⁹ a obred se zvao kvarantore.²⁰ Mnogi vjernici, diljem Hrvatske, Bosne i Hercegovine i drugdje, i danas u to vrijeme *žežinjaju*.²¹

¹⁵ Vanda BABIĆ i Josip MILETIĆ, (ur.), *Hrvatski običaji, Zbornik studentskih radova, Uskrs*, 130.

¹⁶ Svi kazivači ističu da je to bio običaj u svim imotskim župama.

¹⁷ Ines Ivelja zapisala je 2008. godine u Prološču Donjem kod Imotskoga. Kazali su joj: Jela Dračar djev. Bajić; rođena 1935. Godine i Bartolomej Juričić rođen 1925. godine. Rkp. FF ST, 2008., sv. S, (E)

¹⁸ Vanda BABIĆ i Josip MILETIĆ, (ur.), *Hrvatski običaji, Zbornik studentskih radova, Uskrs*, 22.

¹⁹ Isti, 79.

²⁰ Kvarantore – četrdeset osmo satno klanjanje.

²¹ *Žežin* (lat. *jejunium*) – post, u hrvatskoj kršćanskoj tradiciji potpuni post, bez kruha i vode.

3. ČUVANJE GOSPODINOVA GROBA U CRKVI UZNESENJA BLAŽENE DJEVICE MARIJE U ŽUPI KATUNI - KREŠEVO

Radobilja je srednjovjekovna župa na prostoru između Omiša i Makarske (područje Krajine). Njen prvi gospodar bio je hrvatski plemić Ivaniš Nenadić, a spominje se u povijesnim izvorima krajem 14. stoljeća. Spominje se i kao Knežija. Bila je velika stara glagoljaška župa. U 15. st. bila je u posjedu humske vlastele Radivojevića²² te Kosača.²³ Turci su je okupirali 1498/99. godinu.²⁴ Danas se zove Župa Katuni²⁵ - Kreševo Prije je pripadala omiškoj općini, a danas općini Šestanovac.

Najveća vrijednost u Katunima jest stara Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije, prvorazredni spomenik kulture. Crkva je sagrađena početkom 15. stoljeća, prije dolaska Turaka u te krajeve, i veoma je zanimljivog interijera i eksterijera. U njene su temelje ugrađeni stećci koji su se pri gradnji zatekli na groblju. Pred glavnim ulazom nalazi se poveći stećak, a služio je kao oltar kada bi se po ljetnoj vrućini misa služila na otvorenom, u hladovini visokih čempresa. Na stećku su likovni prizori: na prednjoj strani prikazani su konjanici, a na južnoj ruka s mačem (srednjovjekovni bosanski grb), unutar četvrtastog okvira s križem na vrhu. Uz križ su i dvije šestokrake zvijezde.

²² Radivojević je velikaška humska obitelj, s posjedima na obali između Omiša i Neretve te u zaleđu toga područja. Početkom 15. st. gube posjede i sklanjaju se u Dubrovnik. Godine 1417. uz pomoć bosanskoga kralja Ostoje vraćeni su im posjedi.

²³ Herceg Stipan Vukčić Kosača (1405.–1465.) naslijedio je 1435. od svojega strica Sandalja Hranića Hum, Podrinje, dio Zete, Krajinu (Makarsku) i Poljica. Godine 1448. počeo se nazivati hercegom, a po tome i njegova zemlja dobi ime Hercegovina. Njegova kćerka Katarina udala se 1446. g. za predzadnjega bosanskoga kralja Stipana Tomaša koji je kraljevao od 1443. do 1461. Zadnja bosanska kraljica Katarina (Blagaj, 1424. - Rim, 1478.) oporučno je bosansko kraljevstvo ostavila u nasljeđe papi ako se njezina zarobljena i islamizirana djeca Sigismund i Katarina ne preobrate na katoličanstvo. Pokopana je u crkvi Aracoeli u Rimu. Njezinom grobu mnoštvo Hrvata svake godine hodočasti.

²⁴ *Hrvatski leksikon*, II. sv., glavni urednik Antun VUJIĆ, Zagreb, 1997., 343.

²⁵ Katuni su drevno naselje u srednjoj Dalmaciji, po svoj prilici još ilirskih korijena, kada je ovim prostorom vladalo moćno ilirsko pleme Dalmati (Delmati). S južne strane prirodnu mu granicu čini rijeka Cetina, s istoka selo Žeževica, sa zapada selo Kreševo, a sa sjevera i sjeveroistoka Cista i Lovreć. Prvotno značenje riječi katun je pastirsko selo nomadskoga karaktera u planini. Petar SKOK, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. II, Zagreb, 1972., 64.

Obred čuvanja Gospodinova groba u toj župi star je najmanje dvjesto pedeset do trista godina. Da bi se čuvao Gospodinov grob, treba se zavjetovati i *pridbilužit*²⁶ kod župnika. Čuvar može biti tko hoće, ali mora biti uzornoga ponašanja i da živi ili je podrijetlom iz te župe.

Župnik, pok. don Vice Vukušić kupio je današnji Gospodinov grob negdje između 1950.-1954. godine koji se postavljao u *depužit*²⁷, odnosno dio stare crkve sa sjeverne strane koji je malo izvučen vani. U to vrijeme Gospodinov grob se čuvao stojeći. Pok. don Vice Vukušić našao je u crkvenim knjigama podatak da se Gospodinov grob čuvao sjedeći pa se, neko kraće vrijeme, prihvatio taj obred. Od pedesetih godina 20. stoljeća Gospodinov se grob čuva stojeći.

3.1. STRAŽARI

Stražari nose kapu s frontinom, a na lijevoj strani kape svaki stražar ima po maslinovu grančicu, jer je to znak da čuvaju Isusa iz Nazareta. Za vrijeme straže uvijek se postilo. Kako bi počela straža, pa dok bi završila, jeo se bakalar, riba, *ušćipci* i *prisnac*, kojeg bi nekoliko stražara pripravljalno. Po iskazima stražara, nikad nije bilo ni najmanjih izgreda jer se čuvanje Gospodinova groba uvijek smatralo najvećim zavjetom.

Stražari su skupljali novac i namirnice za hranu. Svaki bi dao isto, a dala bi i crkva. Onaj tko prvi put čuva Gospodinov grob, mora dati nešto simbolično, čistiti bakalar i krumpire te cijepati drva koja su se pripravljalno od hrastova koji su rasli u groblju.

Stražari nisu imali odgovarajuću prostoriju gdje bi boravili, već bi neki boravili oko mrtvačnice, a neki u crkvi ili u krugu crkve. Revnosno su izvršavali svoj zavjet. Svi bi bili na okupu, a samo onaj tko je pitao razvodnika mogao je otići. Uvijek se znalo gdje je koji stražar.

Po starom običaju zvona bi se zavezala na Veliki četvrtak u podne, i tada je nastupala prva straža. U svakoj straži nastupala su po dva stražara koji su se u stara vremena mijenjala svako pola sata, a

²⁶ Pridbilužit – predbilježiti se, prijaviti se.

²⁷ Depositum, i, n. *lat.* – povjereno blago, ostava, pohrana.

danas se mijenjaju svakih petnaest minuta. Stražari stoje jedan nasuprot drugomu u stavu *mirno*, tako mirno da ne bi okom trepnuli.

Do 1953. godine, stražari su imali lovačke puške s kojima bi stražarili kod Gospodinova groba. Pod pritiskom UDBE, nije se više smjelo stražariti sa puškama koje su tadanje vlasti zaplijenile. Tad se odlučilo napraviti drvene puške, koje je izradio pok. Špiro Zečić iz Blata na Cetini. I nakon toga vlasti su provocirale, ali nisu pravile veće probleme. Čvrsti i postojani Katunjani, odbili su sva nastojanja o ukidanju toga drevnoga obreda.

3.2. SMJENA STRAŽARA

Kad je smjena, razvodnik straže dovodi drugu dvojicu stražara, postavlja ih paralelno s prvom dvojicom, pogleda lijevo i desno je li sve u redu, i zatim udari kundakom puške o pod. Tada prva dvojica idu korak unatrag, a nova dvojica, jedan lijevo a drugi desno, dolaze na njihovo mjesto. Nakon toga razvodnik straže vodi prvu dvojicu na mjesto gdje straža boravi - to bi prije obično bilo u mrtvačnici, a otkako je u kolovozu 1970. godine otvorena nova crkva, uvjeti stražarenja su znatno poboljšani i stražari imaju svoju prostoriju na koru crkve, kamo se okupljaju i borave kada nisu na dužnosti.

3.3. NEGDANJI OBRED ČUVANJA GOSPODINOVA GROBA

U stara vremena Gospodinov grob je čuvalo dvanaest stražara i razvodnik. Na Veliki četvrtak Gospodinov grob bi se počeo čuvati u podne, kada bi se zavezala crkvena zvona i čuvao bi se do završetka obreda na večer. Preko noći se ne bi čuvao grob jer bi se crkva zatvarala. Straža je opet počinjala na Veliki petak ujutro, oko sedam sati, i trajala cijeli dan do navečer oko devet sati. Stražari su morali učiniti red kroz sredinu crkve da bi smjena koja je bila na redu mogla zamijeniti drugu koja je na dužnosti.

Obred Velikog Petka počinje *Gospinim plačom* popodne u tri sata. Određeno je tko pjeva čije riječi: Isusove riječi pjevao je župnik, a riječi pisca puk. Za vrijeme *Plača*, kad bi župnik rekao: "*Udrimo*

Barabana, branimo Gospodina!"²⁸ narod bi stao udarati po zidovima šibama koje su se donosile od kuće. Za vrijeme obreda bi bilo toliko svijeta da bi po nekoliko stražara moralo praviti red u crkvi, jer je tada župa bila još naseljenija, a i stara je crkva bila puno manja nego ova današnja. Svi su bili radoznali i svatko je htio vidjeti svoga kako stražari, pa bi se stvorila velika gužva. Nakon *Plača* bio bi odmor petnaest minuta, a zatim bi se obred nastavio.

Svećenik bi predvodio procesiju koja je išla oko groblja, jer je komunistička vlast zabranjivala procesiji ići državnom cestom. Od 1991. godine slobodno se ide državnom cestom. Stražari se poredaju u kolonu po dva noseći svijeće, a dva stražara su bila određena za nositi *ferale*²⁹, dok bi dva stražara ostala na smjeni u crkvi.

Kako kroz dane Svetog trodnevlja ne zvone crkvena zvona, uvriježio se običaj da muška djeca idu naseljem pa drvenim *škegrtaljkama*³⁰ označuju vrijeme jutarnje, podnevne i večernje molitve, Anđeo Gospodnji, te vrijeme početka crkvenih slavlja. I crkva je imala svoje škrhajice, kao i danas, a jedan je stražar zadužen za njih.

Na otocima Ugljanu i Pašmanu kod Zadra početak Bogoslužnja u Svetom trodnevlju umjesto crkvenih zvona najavljivala je skupina od pedesetero do stotinu djece koja su tri puta prolazila oko mjesta stvarajući buku *krčalima* (drvenim glazbalima ručne izrade) načinjenim od nazubljenog koluta koji se okreće i drvene letvice koja udara o zupce koluta i izaziva *klapanje*.³¹ Slično je i u drugim mjestima u Dalmaciji, Lici, Konavlima, središnjoj Hrvatskoj, Slavoniji i Srijemu.³² U Kučinama kod Splita djeca su najavljivala bogoslužnje: *Judi mudri, podne zastupilo jest* –

²⁸ Predkršćanskog je podrijetla običaj šibanja. Poznat je u Istri i u Slavoniji, gdje se naziva "šibarine", a u Dalmaciji se zove *barabananje*. Naziv je dobio po razbojniku Barabi koji je pušten na slobodu umjesto Isusa za vrijeme židovskog blagdana Pashe.

²⁹ *Ferale* (tal. fanale, ferale) – fenjer, svjetiljka, lampaš.

³⁰ *Škrhajice, škrgojke* (u Postirama na Braču), *zvrčajke* u Kučinama kod Splita (čegrtaljke) i sl. – drveni predmet s drškom na čijem se kraju nalaze zupci, pa se vrtnjom proizvodi glasan zvuk.

³¹ Vanda BABIĆ i Josip MILETIĆ, (ur.), *Hrvatski običaji, Zbornik studentskih radova, Uskrs*, 18; 26.

³² O tome više: Jasna ČAPO ŽMEGAČ, *Hrvatski uskrsni običaji, Korizmeno-uskrsni običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*, 69.-71.

(i čegrtali) / *Judi mudri, prvi za misu*– (i čegrtali) / *Judi mudri, drugi za misu* – (i čegrtali) / *Judi mudri, treći za misu*– (i čegrtali).³³ Ta buka upućuje na galamu i klepetanje kojim su *džudije* pratile Isusa dok je nosio križ prema brdu Glavica na Kalvariji.

Na Veliki petak stražari noću ne bi ostajali u crkvi. Na *Bilu Subotu* straža je počinjala ujutro oko šest sati i nastavljala se dok ne zazvone crkvena zvona. Obred se dopunio čuvanjem cijelu subotu. Uskrsna misa bi počela već u osam navečer i trajala bi do deset, kada bi zazvonio *Slava Vični*, i tada su stražari padali i već se slavio Uskrs. Na vratima crkve stražarima bi se davala uskrsna jaja jer je toga dana bio blagoslov hrane i pića. Tako je po starom običaju proslava Uskrsa započinjala već u subotu. U starijim vremenima narod je sa sobom u crkvu donosio malo vode kojom bi se umio kad župnik zapjeva *Slava Vični*. Taj je običaj iščeznuo.

3.4. DANAŠNJI OBRED ČUVANJA KRISTOVA GROBA

U naše vrijeme broj stražara je neograničen, obično ih svake godine ima između trideset i šezdeset, najčešće četrdeset. Većinom su to mladi od dvadeset do trideset godina, ali ima i starijih. Bilo je i onih starijih koji su bili i po dvadeset godina stražari. Obred se zadnjih godina promijenio. Stražari dolaze na Veliki petak i rasporede se na smjene koje počinju između 19.30 i 21 sat, ovisno o završetku obreda *ljubljenja križa* i početka procesije. Na Veliki petak stražari cijelu noć čuvaju grob. Dok prva smjena ide na dužnost, druga je u pripravnosti, a ostali stražari idu u procesiji noseći *ferale* i svijeće prateći svećenika sa Presvetim Oltarskim Sakramentom, a narod ide iza njih. Na *Bilu Subotu* čuva se cijeli dan, sve do ponoći, kada zvoni *Slava Vični* i stražari padaju.

3.5. PADANJE STRAŽARA

Kako bi se približavao Uskrs nekoliko sati unaprijed bi se znalo koje su smjene na redu za *padanje*. Neki su stražari onima što su bili na redu nudili po sto litara vina i dva pečena janjca da im prepuste svoje mjesto, jer je padanje velika čast. Ali, uvijek je sve išlo pravim redom i padali su oni koji su bili na redu.

³³ Ana Treursić zapisala je u Kućinama kod Splita 2006. godine. Kazao joj je Mate Matković, rođ. 1922. g. Rkp. FF ST 2006., R.

Sam događaj padanja izgleda ovako: u ponoć manje pet minuta dolazi dupla straža, dakle četiri stražara. Svi ostali stražari se poredaju po sredini crkve, zdesna i slijeva, okrenuti jedni prema drugima. Tada dolazi svećenik, i kada on, pet minuta do pol noći, zapjeva *Slava Vični*, četiri stražara koja su na straži padaju i tako stoje nekoliko minuta, praćeni znatizeljnim pogledima djece i odraslih. Zatim dolazi razvodnik straže s dva stražara i budi ih riječima: *Stražari Gospodinova groba, zašto spavate? Ustanite!* Oni odgovaraju: *Ne spavamo, prestrašili smo se! Uskrsao je!* Tad bi se ustali i zajedno sa stražarima koji su stajali u redu ponizno i žurno izišli vani govoreći uglas: *Nije ovdje!* Tu čestitaju jedan drugome Uskrs i vrate se u crkvu u dva reda, svaki sa po jedne strane oltara slušati Svetu misu.

Od kako je izgrađena nova crkva stražari odlaze u svoju prostoriju na koru crkve. Tu čestitaju jedan drugome Uskrs i vraćaju se u crkvu u dva reda slušati svetu misu, svaki red sa po jedne strane oltara. Po starom obredu padala bi dva stražara, a po novom, od 1952. godine, padaju četiri.³⁴

Poslije Svete mise stražari idu u župnu kuću na večeru. Pok. Ante Divić i pok. Šimun Divić za stražare su obično pripremali *pečeno*, a Mirko Divić, kao razvodnik straže, donio bi svoju harmoniku i svirao sve dok se stražari ne rastanu. Za hranu stražari skupe novac i kupe hranu koju časne sestre pripremaju u župnoj kući, a zadnjih godina tu uslugu im pruža Ivan Smilović s obitelji.

3.6. DOLAZAK ŽUPLJANA IZ CIJELOGA SVIJETA

Mnogi župljani dolaze iz raznih krajeva Hrvatske, Europe kao i iz prekomorskih zemalja kako bi izvršili svoj veliki zavjet. Uvijek, a posebice za gladnih godina, župnik bi davao hranu i piće i novčano pomogao kako bi se održao taj drevni obred. Posebno je bilo teško u poslijeratnim godinama, kada su komunisti na sve načine to pokušavali iskorijeniti, ali i u najtežim vremenima župnik i vjernici sačuvali su tradiciju.³⁵ Obred se nije ukinuo i održao se sve do današnjih dana,³⁶ i dolaze ga vidjeti i vjernici iz susjednih župa.³⁷

³⁴ Aniti Kekez kazao je prijatelj njezinoga djeda, Marko Kovačević iz Kreševa Polja. Kazivač je umro. Rkp. FF ST, 2008., sv. S, (E)

³⁵ Kristini Matić kazao je u Katunima 2008. godine župnik don Većeslav Šupuk (rođ. 28. rujna 1936. u Slimenu). Svećenikom postaje 1963. godine. Šest godina je djelovao u Australiji, a već dvadeset osam godina župnikom je u Župi Uznesenja

4. VODIČKI ŽUDIJI

U Dalmaciji su danas najpoznatije *Vodički žudiji*³⁸ koji sudjeluju na većim smotrama i svetkovinama, a o njihovom postanku više je mišljenja. Jedni misle da se to dogodilo negdje pred Prvi svjetski rat, drugi kažu da je taj obred preuzet od austrijskih vojnika koji su u stražarili u crkvi, a neki misle da je obred čuvanja Kristova groba mnogo starijega postanja. Prvi pisani spomen seže u 1912. godinu.

Obred Vodičkih žudija održao se gotovo cijelo prošlo stoljeće, s nekim kraćim prekidima u novijoj povijesti. Žudije³⁹ predstavljaju rimske vojnike koji čuvaju Isusov grob od Velikoga četvrtka do Uskrsa. Svake godine, oko velikog oltara u svetištu Župne crkve, postavlja se konstrukcija Božjeg groba za Veliki tjedan. Godine 1992. godine Božji grob bio je premješten na drugo mjesto.

Vodičke žudije čini dvanaest mladića koji prema strogim pravilima ne mogu biti stariji od trideset tri (Isusove) godine.⁴⁰ Žudija ne može biti bilo tko. Mora biti nešto viši od *buzdobaja i po*. Osim tjelesnih karakteristika mora: biti kršten, pričešćen, krizman. Mora živjeti u skladu s kršćanskom naukom i sudjelovati u crkvenim

Blažene djevice Marije u Katunima. Omiljen je među župljanima. Rkp. FF ST, 2008., sv. S, (E)

³⁶ Daria Čikeš zapisala je 2008. godine. Kazali su joj: Mate Dujmović, rođ. 1954. u Grabovcu (Šestanovac) i Milica Dujmović rođ. 1924. Grabovac (Šestanovac). Rkp. FF ST, 2008., sv. S, (E)

³⁷ Obred je naveden sintezom zapisa i kazivača navedenih u bilješkama: 18., 19., 20., i 21. Najkorisnije je informacije dao je župnik don. Većeslav Šupuk.

³⁸ U Vodicama je u uporabi naziv *Vodički žudiji*, a u metkovskom kraju *žudije*.

³⁹ Pod nazivom žudija (džudija) smatraju se samo oni Židovi koji su mučili i razapeli Isusa Krista. *U Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika*, ur. S. Pavešić, Lj. Jonke, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, u Zagrebu, 1975/76, str. 486-487. uz leksom žudija navode se stihovi usmene vjerske lirske pjesme: *Tada Isus majci reče: Prođi me se, majko moja, kako ću im ja prostiti, kad su gori no žudeli, žudeli me propinjahu, al' se krivo ne kunjahu*. Usp. Marko Dragić, Duša tilu besidila, Mala nakladna kuća sveti Jure, Baška Voda 1997., str. 29., 30., 32., 36., 42., 44., 47., 52., 79., 89.,

⁴⁰ To je prema Statutu donesenom 1996. godine. Statut je donesen radi golemoga interesa za čuvanje Kristova groba, jer se stariji čuvari nisu mogli odreći te časti. Kazao mi je 22. prosinca 2008. godine buzdobaj Luka Lipić.

obredima. Nepisano je pravilo da je svaki žudija u djetinjstvu bio ministrantom.⁴¹

Buzdobaj⁴² nosi buzdovan i čelnikom je skupine od deset rimskih vojnika naoružanih dugačkim kopljima, kacigama i štitovima. Uz njega je vojnik nazvan *sulica*, jer nosi najdulje koplje, kojemu je vrh obojen crvenom bojom koja simbolizira Kristovu krv. Tim je kopljem sulica proboo Isusov bok dok je umirao na križu, a iz boka je potekla krv i voda. Tu su još: Zastavonoša, Isus, Juda i Šimun Cirenac.

Žudije se sastaju cijele godine, a posebice u korizmi, druže se i pripremaju za obred čuvanja Kristova groba. Za to im sada služe prostorije bivše mesnice, koje im je privremeno ustupila crkva. U tim prostorima drže svoju opremu, fotografije s prijašnjih nastupa diljem Hrvatske i slično. Sastaju se i revnosno pripravljaju za službu u Velikom tjednu: pregledaju i popravljaju opremu, uređuju Božji grob u crkvi. Odjeća je posebna po tome što je svu sami izrađuju i održavaju. Imaju i noviju i stariju opremu, koju koriste u završnoj sceni padanja pred Božjim grobom.

4.1. ČUVANJE KRISTOVA GROBA

Za vrijeme obreda pranja nogu *apostolima* na Veliki četvrtak sudjeluje dvanaest žudija u narodnim nošnjama. Nakon toga ulaze u crkvu u odorama rimskih vojnika, zauzimaju mjesto pored insceniranoga groba i počinje čuvanje, koje se nastavlja do Uskrsa. Grob čuvaju po dvojica žudija, a smjena je svakih dvadeset minuta. U procesiji na Veliki petak žudije prate Isusa koji nosi teški križ. Pri kraju procesije Juda pred svima baca izdajnički novac.

Vrhunac obreda je na Veliku subotu nakon što svećenik otpjeva *Slava Bogu na visini*, žudije bace koplja, popadaju na pod, ustaju se i pognuti bježe vani, a dva anđela ulaze u grob i najavljuju Kristovo uskrsnuće. Žudije često pripreve neko iznenađenje. Godine

⁴¹Samir MILA, Žudiji čuvaju tradiciju i duhovne vrijednosti, Novi tjednik, (13. 4. 2007.) u: <http://www.novi-tjednik.hr/index.asp?dID=253> (21. 12. 2008.)

⁴² Tomislav Mateša bio je buzdobaj sedam godina. Prema *Statutu*, mandat buzdobaju istječe kada navrší trideset tri godine života. Od Tijelova 2008. godine novi je buzdobaj Luka Lipić.

2007. priredili su grmljavinu i stroboskop,⁴³ koji se nakon tišine začuju i bljesnu nakon mraka simbolizirajući uskrsnuće Isusovo.

4.2. UZALUDNI POKUŠAJI KOMUNISTA DA UKINU ŽUDIJE

Crkveno-pučki obred žudija, za sve Vodičane, velika je čast i ponos.⁴⁴ Žudije su duboko ukorijenjene u kršćanski život Vodičana i nije ih uspjela iskorijeniti komunistička vlast. Uzalud je ta vlast poduzimala razne mjere nastojeći iskorijeniti taj obred, pa su, među ostalim prisilama, sudionike slali na prisilni rad u Velikom tjednu. U narodnom je pamćenju ostalo kako se u *vrime komunizma* svašta radilo ne bi li se žudije skrenule s njihova odlučna puta. Današnje žudije prepričavaju kako su komunisti krali odjeću i kostime na dan prije Velikog četvrtka kada počinje obred žudija. Međutim, vrijedne vodičke švelje bi u jednoj noći na brzinu sašile novu odjeću. Komunističke represije i provokacije za vodičke vjernike bile su znakom otpora i prepoznavanja.⁴⁵

4.3. FILM O VODIČKIM ŽUDIJAMA

Posljednjih godina Vodičke žudije zovu posvuda, jer su atraktivni znatiželjnicima. Međutim, ne mogu svuda stići, a nije im to ni smisao. Žele biti u službi obilježavanja Uskrsa, a ne postati medijski spektakl. U kinu *Tuškanac 1* u subotu 17. ožujka 2007. godine premijerno je izveden trideset četvero minutni film *Vodički Žudiji*.⁴⁶

4.4. SUDJELOVANJE U PROCESIJAMA TIJEKOM GODINE

Tijekom godine Vodičke žudije sudjeluju u procesijama na blagdane *Našašća svetog križa* i *Tijelova*. Također, sudjeluju i u drugim župama, primjerice, 2008. godine u Tisnom na blagdan

⁴³ Stroboskop (grč. strobos –vrtlog, vrtnja + skopéō – gledam) sprava za titranje, vrtnja s pomoću svjetla.

⁴⁴ Nekada, a posebice između dva svjetska rata, u svakoj su se ulici u Vodicama djeca "igrala žudija".

⁴⁵ Goran ŠIMAC, *Vodički žudije: Uprozorenja Isusovih muka i prije stotinu godina kao i danas*, Večernji list, Zagreb, 30. ožujka 2003. Informant je župnik don Frane Šimat.

⁴⁶ Vodički žudiji (HTV-ov dokumentarni film) (21. 4. 2006.) u: <http://www.blog.hr/print/id/1620947319/vodicki-zudiji-htvov-dokumentarni-film.html> (21. 12. 2008.)

Svetoga Martina (11. studenoga). Duboku ukorijenjenost vodičkih žudija u svome kraju svjedoče i djeca iz vrtića koja su uz pomoć roditelja i voditelja organizirala svoje *žudije*, pa i oni zajedno s *velikim žudijama* sudjeluju u procesijama.⁴⁷

4.5. SUDJELOVANJE U OBILJEŽAVANJU GRADA RIMA

Od 18. do 21. travnja 2008. godine, trinaest vodičkih žudija sudjelovalo je u službenom programu obilježavanja Dana grada Rima. Taj veličanstveni događaj fotoaparatom je zabilježio poznati vodički fotograf i jedan od osnivača *Festivala žudija*, Šime Strikomana. Program proslave Dana grada Rima uključivao je i veliki mimohod rimskih legija iz sedamdesetak europskih zemalja, od Coloseuma do Trga Svetog Petra. Iako je bila planirana, izostala je opća audijencija kod pape Benedikta XVI. zbog njegovog odlaska u Sjedinjene Američke Države.⁴⁸

5. METKOVSKI ČUVARI KRISTOVA GROBA

Obred čuvanja Kristova groba u Župu svetoga Ilije u Metkoviću donio je 1857. godine Ante Gluščević iz Loreta iz Italije. Odatle se taj obred proširio po neretvanskim župama. S vremenom, svaka je župa iznjedrila svoje obrede tako da se danas ti obredi međusobno razlikuju po svojim specifičnostima. U gornjoj Neretvi (od Metkovića, Zažablja do Krvavca) čuvari Kristova groba su *žudije* i obučeni su u odore rimskih vojnika. U donjoj Neretvi (od Opuzena do mora) donedavno su čuvari bili odjeveni u mornarske odore s drvenim puškama. Tako, primjerice, u Župi *svetoga Roka* u Slivnom-Ravnom⁴⁹ (kod Opuzena) Kristov grob čuvaju mladići iz obližnjih sela, odjeveni u mornarske odore.⁵⁰ U novije vrijeme i tu *žudije mijenjaju* mornare.

⁴⁷ Pored navedenih izvora najkorisnije informacije dao mi je 22. prosinca 2008. g. spomenuti Luka Lipić.

⁴⁸ Novi tjednik, *Žudije u vječnom gradu*, (25. 4. 2008.) u: <http://www.novi-tjednik.hr/index.asp?dID=1081> (21. 12. 2008.)

⁴⁹ Mjesto je nazvano jer su u Slivno, od Turaka, bježali mnogi žitelji iz Ravnoga u Hercegovini.

⁵⁰ Vanda BABIĆ i Josip MILETIĆ, (ur.), *Hrvatski običaji, Zbornik studentskih radova, Uskrs*, 90.

5.1. VIDONJSKE I PRUDSKE ŽUDIJE

Vidonjske žudije 1932. godine osnovali su Joko Jurišin i Joko Ilić - *Joktur*. Tada ih je bilo šest i nisu imali zapovjednika među sobom. Žudijom su mogli biti samo članovi župne bratovštine i njihovi sinovi. Poželjno je bilo da kandidat ima odslužen vojni rok i da ima čvrsto vojničko držanje. Godine nisu važne, mogu biti oženjeni i neoženjeni.

Žudije su se prema odori dijelili na tri skupine. Ljubičasta odora pripada župljanima iz Vida, a crvenu i žutu svake druge godine naizmjenice su nosili župljani Vida i Pruda. U početku su stražarili neprestano za vrijeme Svetoga trodnevlja, a danas stražare u tim danima za vrijeme obreda. Čuvanje Isusova groba započinje, kao i u drugim mjestima, na Veliki četvrtak iza *Glorije*. Žudije oko deset sati izlaze pred oltar i stražare, izmjenjujući se po četvorica. Na Veliki petak Isusov grob se čuva. Taj dan ide se u procesiju od Sv. Vida na *Križ*, kroz *Vučića kuće*, na *Grad* i natrag u crkvu. U procesiji Šimun nosi zavjetni križ koji je ovisno od odluke zavjetnika nekad bio pun pijeska. Šimun najčešće ide bos, a može biti svaki župljanin koji se zavjetovao nositi križ i koji se prijavio kod župana. Župan je bio obvezan čuvati identitet Šimuna koji bi u procesiji bio obučen u crnu haljinu s kapuljačom preko glave. Radi mnogobrojnih zavjetnika, na red nošenja križa ponekad se čeka i pet-šest godina. Na Veliku subotu kad bi zazvonile *Glorije*, žudije bi popadale i poslije mise išle bi kod župana na gozbu.

Na Uskrs 1953. godine žudijama je pridodan i vođa straže kojega je narod prozvao *Juda*. On je zapovijedao udaranjem mačem po štitu. Zapovijedi su se razlikovale po broju i redoslijedu udaraca. Joko Ilić – *Joktur* bio je prvim Judom.

Izgradnjom nove Župne crkve *Gospa od Snijega* 1962. godine, žudije su prešle u novi prostor, a njihov obred neznatno je modificiran. Straža se postavlja između prezbiterijanskog dijela crkve i puka. Svakih petnaest minuta vrši se izmjena straže, po bojama. Pred grobom bi se uvijek nalazili dvojica žudija u odori iste boje. Od 1962. godine žudije čuvaju stražu za vrijeme cijele mise i na Uskrs pri čemu zadržavaju raspored od protekle noći.⁵¹ Za župnikovanja

⁵¹ Početkom šezdesetih godina 20. st. broj stražara bio je šesnaest: dva oficira od kojih je jedan u desnoj ruci imao dvosjekli rimski mač, a drugi dvostruko koplje za

Vlade Ramića - *Lauda*, 1977. godine, brojno stanje žudija se udvostručuje, pa je svaka boja imala po četiri čovjeka. Kako dvanaest stražara više nije moglo stati u prezbiterij, žudije i nakon padanja ostaju na svojim mjestima ispred prezbiterija, jer i rimski vojnici koji su čuvali Kristov grob nisu nestali nakon Uskrsnuća. Po tom ostajanju na misi i nakon padanja, vidonjske i prudske žudije se razlikuju od ostalih žudija.⁵²

Po uvođenju Ponoćke petnaestak minuta prije ponoći, Juda izvodi sve žudije na stražu. Na župnikove riječi: "*Slava Bogu na visini...*", žudije se počnu tresti i padati. Leže desetak minuta na podu, a na Judinu zapovijed ustaju. Ponovno zauzimaju stražu, po trojica sa svake strane prezbiterija, i tako ostaju do kraja misnog slavlja.

Na Uskrs sve žudije ostaju stajati cijelu misu i ujutro na dvije jutarnje mise: u Vidu i Prudu. To predstavlja veliku pokoru. Stoga žudije trebaju biti čvrsti i snažni ljudi koji to mogu izdržati. Takav je običaj zadržan do danas. Poslije te promjene, sve manje se stražarilo preko dana. Dnevnu stražu su preuzeli mlađi, tj. buduće žudije, ali taj je običaj nestao.

Nakon izgradnje crkve Sv. Ivana u Prudu, žudije su počele stražariti i jutarnju uskrsnju misu u Prudu. Po završetku Velike mise u Vidu žudije na Uskrs idu kod župnika na zajedničku gozbu, a

bacanje. Obadva su na limenaj kacigi imali kokota načinjenoga od crvene vune. Na njima su ljubičaste tunike. U ruci su imali okrugli štít, od crno obojenoga i zlatnom bojom obrubljenoga kartona. U žarko crvene tunike obučeno je deset rimskih vojnika, a na grudima su imali limene oklope. Na glavi su imali limene kacige, a u desnoj ruci drvena koplja sa sulicom. Štap je bio obojen crnom, a sulice zlatnom bojom. Oko sulice su zastavice sa dvije crvene vrpce sa zlatnim resicama. Bili su opasani drvenim mačevima koje su prihvaćali lijevom rukom. Četiri niža časnika bila su s posebnim limenim kacigama i u žarko žutim tunikama. Bili su opasani drvenim mačem, na lijevoj ruci im je elipsasti kartonski štít, a u desnoj ruci držali su koplja sa sjekirom, zlatno obojene noževe i crni štap. Taj je običaj 1964. godine zapisao Nikola Bonifačić Rožin, a čuva se u rukopisu Instituta za etnologiju i folkloristiku. Navodim prema: Jasna ČAPO ŽMEGAC, *Hrvatski uskrsni običaji, Korizmeno-uskrsni običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*, 37.

⁵² Marko MARUŠIĆ, *O žudijama*, List župe Gospe Snježne, br. 3, travanj, 2000. (List se objavljuje i u elektroničkom obliku. www.vid.hr)

priključuje im se i Šimun⁵³ koji tom prigodom otkriva svoj identitet.⁵⁴

Metkovske časne sestre šiju novih šest odora. Od starih kaciga vatrogasne postrojbe Luke Ploče, limar Braco Kaleb pravi šest žudijskih kaciga. Koplja izrađuje Iko Beš, a postojeće oštećene kacige uređuje Jakov Bukovac.

5.2. SUKOB S KOMUNISTIMA

U vrijeme komunističke vlasti ni metkovske žudije nisu bile pošteđene raznim provokacijama komunističke vlasti. Jednom je skupina komunista prolazila pokraj crkve Svetog Vida (koja je tada bila glavna Župna crkva), dok su u njoj žudije pred Kristovim grobom čuvale stražu. Jedan od komunista ušao je u crkvu i počeo žudije tjerati vani. Došlo je i do pucanja. Mjesni odbornici koji su pristigli sa sastanka iz obližnje kuće, uzaludno su pokušali razuvjeriti komuniste. Međutim, kako nisu uspjeli u svojim nakanama odjenuli su žudijsku odoru i preuzeli stražu, iako su neki od njih i sami bili članovi Komunističke partije.⁵⁵

6. GROB GOSPODINOV U POLJICIMA

U Poljicima,⁵⁶ koncem devetnaestoga stoljeća, grob Gospodinov bi se pripremio s jedne strane oltara i čuvao se od Glorije

⁵³ Novi križ, koji *Šimun* bos nosi u procesiji na Veliki petak, napravljen je od punoga drveta 2003. godine.

⁵⁴ Marko MARUŠIĆ, *Povijest žudija u župi Vid, (Uskršnji žudijski običaji)* List župe Gospe Snježne, br. 3, Vid, travanj, 2000. Marušić je obred zapisao prema kazivanju Jakova Bukovca i Vlade Ramića iz Vida.

⁵⁵ Isti.

⁵⁶ Znamenito mjesto Poljica nalazi se jugoistočno od Splita. Obuhvaća teritorij u trokutu od Stobreča do Zadvarja i Garduna na Cetini. Među dvadeset jednim poljičkim naseljem kulturno je mjesto Tugari koje i u suvremenom narodnome pripovijedanju baštini ime prema kraljici Tugi koja je ondje izgradila Tugine dvore koji su kasnije prozvani Tugari. Vidi: Marko DRAGIĆ, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., www.ffst.hr 299.

U povijesnim izvorima Poljica su bila župa, kneževina i republika. *Poljičkim statutom* uspostavljeni su kao autonomna općina. Mlečani su ih okupirali 1444. godine, Turci koncem 16. st. Nakon Morejskoga rata potpadaju pod Veneciju. Austriji su pripali 1797. g., a 1805. g. Francuzima koji su 1807. g. trajno ukinuli samoupravu Poljica. Iz Gata u Poljicima je hrvatska Judita, Mila Gojsalić koja je 27. ožujka 1648. g. zavela Topal-pašu te zapalila barutanu žrtvujući svoj život za slobodu Poljica. (Neki povjesničari taj događaj lociraju u 1530. godinu.)

na Veliki četvrtak do Glorije na Veliku subotu. Svaki sat smjenjivala su se po dva *bratima* i stajali su jedan drugome nasuprot. Mnogi vjernici su na čast muke Spasiteljeve *postili Gloriju*, u tih četrdeset osam sati ne pijući i ne jedući ništa. Kroz to vrijeme moli se na grobu Gospodinovu, obvezno klečeći ili stojeći, nije se smjelo sjediti.⁵⁷

Isto je i u naše vrijeme. Mnogi vjernici mole stotinu Očenaša, stotinu *Zdravi' Marija* i deset Slava Ocu na čast muke Isusove i na oproštenje grijeha.⁵⁸ Na Bijelu subotu je početak Vazmenog veselja, a u Poljičkoj krajini kažu da odmah počnu ptice pjevati.⁵⁹

7. GROBARI – ČUVARI KRISTOVA GROBA U VRLICI

Vrličani⁶⁰ i danas pripovijedaju o Klukasu⁶¹ koji je stigao u to mjesto i osnovao naselje *Vrh Rika*.⁶² Znamenita je u njoj Župna crkva Gospe od Rožarija koja je nastala na ostatcima utvrde Prozor koju je početkom 15. stoljeća sagradio Hrvoje Vukčić Hrvatinić.⁶³

⁵⁷ Frano IVANIŠEVIĆ, *Poljica, narodni život i običaji*, reprint izdanja JAZU iz 1906. i neobjavljena građa, Split, 1987., 447.

⁵⁸ Miji Gojsalić 11. rujna 2007. g. ispričao je Ivan Gojsalić, sin Matije, rođen 1954. Rkp. FF ST, 2007., sv. S, (E). Frano Ivanišević u spomenutom djelu (str. 448.) navodi da su vjernici na Veliki petak molili po 150 *Zdravi' Marija* i 150 *Slava Ocu*.

⁵⁹ Ista.

⁶⁰ Vrlika je naselje i općinsko središte u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Nalazi se uz cestu od Sinja prema Kninu. U Domovinskom ratu razorena je i okupirana. Oslobođena je u *Oluji* 1995. godine.

⁶¹ Prve usmene predaje i legende o Hrvatima zabilježio je bizantski car, pisac i povjesničar Konstantin VII. Porfirogenet (905.-957.) u svom djelu *O upravljanju carstvom* nastalom oko 950. godine. U 13, 29, 30, 31, 40. i 41. poglavlju toga djela, nalaze se podaci o najranijoj povijesti Hrvata i Hrvatske. Porfirogenet u tomu djelu bilježi povijesnu predaju o Hrvatima koji su u današnje domovine došli predvođeni petoricom braće: *Klukom (Klukas), Klobekom, Kožočešom, Muklom i Hrvatom*, te dvjema sestrama *Tugom i Bugom*. Porfirogenet navodi i legendu o svetom Pavlu koji je na Mljetu oduzeo otrov zmijama. (O kraljici Tugi već bilo je riječi, a uspomenu na kraljicu Bugu čuva živa tradicija, toponimi u livanjskome kraju Bužana grad, Buško jezero, kao i patronim Bužana. Vidi: Marko DRAGIĆ, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., www.ffst.hr 27-28.

⁶² Marina Modrić zapisala je 2008. godine u Vrlici. Kazivalo joj je više kazivača. Rkp. FF ST, 2008., sv. S, (E)

⁶³ Hrvoje Vukčić Hrvatinić (Kotor Varoš, 1350.-Jajce, 1416.), sin *Vukca Hrvatinića* i dubrovačke plemkinje iz kuće *Lukarić*. Imao je iznimnu moć te je nazivan neokrunjenim kraljem. Bio je *vojvoda spljetski*. Iza njega su ostala djela iznimne i trajne vrijednosti: *Hrvojev misal* i *Hvalov zbornik*.

7.1. NEGDANJI GROBARI

Već više od stotinu godina, u Župnoj crkvi *Navještenja Blažene Djevice Marije*,⁶⁴ koja se danas naziva *Gospe od Ružarija*,⁶⁵ od Velikoga četvrtka do Uskrsa pripadnici *Bratovštine čuvara Kristova groba* čuvaju Kristov grob. Zovu se *grobari*.

U Vrlici se na Veliki četvrtak priredi grob koji se lijepo okiti i u njega položi Isusov kip. Grobara ima četrnaest. Obučeni su u narodnu nošnju: koporane⁶⁶, košulje, mačeve, noževe, cvancike⁶⁷ na kapama. Na čelu im je harambaša.⁶⁸ Skupe se pred crkvom. Harambaša ih pred crkvom izabere i on pred njima ide u crkvu. Za njim stupaju dva grobara. Po dvojica čuvaju grob smjenjujući se svakih pola sata. Jedan grobar stoji kod Isusove glave, a drugi kod nogu. Ne smiju se *ni mrdnuti* dok ih ne izmjene.

Na Veliku subotu svi su u crkvi. Kod groba legnu na prsa, a glavom okrenuti prema grobu. Kad zazvoni Glorija pognuti trče vani jedan za drugim. Vani pucaju, pjevaju i sami kolo igraju. Oko njih se okupi narod. Pred crkvom gori vatra koju svećenik blagoslovi, a narod uzima vatru i stavlja je na svoju vatru.⁶⁹

7.2. SADAŠNJI GROBARI

Nakon progonstva za vrijeme *Domovinskoga rata* Vrličani su, po povratku na pradjedovska ognjišta nakon Oluje 1995. godine, najprije obnovili obred čuvanja Kristova groba. Od Velikoga četvrtka do Uskrsa pripadnici *Bratovštine čuvara Kristova groba* čuvaju Kristov grob. Kršni momci i snažni muževi odjeveni su u vrličku narodnu nošnju (suknene hlače, izvezene košulje, izvezen pojas sa

⁶⁴ Taj blagdan slavi se 25. ožujka.

⁶⁵ Fra Jure Bogić iz Cetine osnovao je tu župu.

⁶⁶ Koporan – *tal.* gornji kaput od domaćeg sukna. U Rami je u uporabi naziv koparan.

⁶⁷ Cvancik – nekadašnji novac od dvadeset krajcara.

⁶⁸ 'arambaša (harambaša) – (tur. haramija + baša) poglavica (zapovjednik) hajducima.

⁶⁹ *Folklorno kazalište*, priredio Ivan LOZICA, SHK, Zagreb, 1996., 167.-168. U bilješki br. 55 Lozica navodi da je Nikola Bonifačić Rožin to zapisao 1958. godine u Maovicama, a kazao mu je seljak Pava Blažević (rođ. 1876. godine).

zataknutom sabljom, crvena seljačka kapa s paunovim perom, pletene čarape do koljena, opanci od goveđe kože). Naoružani su tradicionalnim oružjem kojim su Vrličani stoljećima branili svoj dom i svoju vjeru. Svi čuvari se prije obreda moraju ispovjediti i kroz sve dane Svetoga trodnevlja idu na svetu pričest.

Oko četrdesetak grobara⁷⁰ i nekoliko harambaša naizmjenice, čuvaju Isusov grob. Harambaša vodi cijeli ceremonijal i mijenja stražu svakih pet minuta. Čuvari stoje jedan nasuprot drugoga, nepomični, i gledaju se u oči. To traje sve dok ne dođe harambaša i lupne puškom o pod. Tada se izmjene, a harambaša ih dovodi do groba.

Čuvanje Kristova groba odvija se u strogom i pobožnom ozračju.⁷¹ Svoju službu završavaju iza uskršnje mise. Kad Isus uskrsne grobari izlaze pred crkvu. U znak pobjede uskrsloga Krista nad zlom i grijehom grobari se s narodom vesele. Pjeva se, pleše se *Vrličko kolo* za koje je karakteristično da ga ne prati glazba već se ugođaj stvara udaranjem plesača nogama o pod.⁷²

Biti *grobar* u Vrlici je običaj od davnina i predstavlja veliku čast. Taj crkveno-pučki obred postao je povijesnom i kulturnom baštinom hrvatskoga katoličkoga puka vrličkoga kraja. Pravoslavci u Vrlici također štuju taj obred.⁷³ U dane Svetoga trodnevlja dolaze i oni Vrličani što žive u Splitu, Zagrebu i drugim mjestima u domovini ili izvan nje.⁷⁴

8. TRADICIONALNO ODJEVENI ČUVARI U PROMINI-OKLAJU I VRGORCU

⁷⁰ Broj čuvara ovisi o broju narodnih nošnji. Godine 2000. bilo ih je trideset osam.

⁷¹ Marina Modrić zapisala je 2008. godine u Vrlici. Kazali su joj njezina baka Boja Lelas (Jozinca), rođena 1924. i njene «komšije» Mara Lelas (Bojina), rođena 1934. i Mile Lelas 1934. Rkp. FF ST, 2008., sv. S, (E)

⁷² Anđela Knežević zapisala je 2008. godine. Kazala joj je njezina baka Mara Lelas, rođena Lelas, 1936. godine. Djetinjstvo je provela u rodnom selu Kosore, kraj Vrlike, gdje i danas živi. Rkp. FF ST, 2008., sv. S, (E)

⁷³ Saša LJUBIČIĆ, Vrlički čuvari Kristova groba, (26. travanj 2006.) u: <http://www.geocities.com/TheTropics/4689/varh004.htm> (21. 12. 2008.) Informant je fra Ante Madunić.

⁷⁴ Vrlički obred napisan je sintezom izvora koji su navedeni u bilješkama: 51.-56.

U Župi *Svetoga Mihovila* Promina – Oklaj kod Drniša čuvari Kristova groba odjeveni su u narodnu nošnju, a nazivaju se kao i u Vrlici *grobari* i/ili *čuvari*.

Prema predaji Vrgorčana obred čuvanja Kristova groba u njihovom mjestu postoji još od *turskih vrimena*,⁷⁵ a njihovi čuvari nazivaju su se *rondari*.⁷⁶ U Župnoj crkvi *Navještenja Blažene Djevice Marije* u Vrgorcu čuvari Isusova groba, odjeveni su u tradicionalnu narodnu nošnju, a sudjeluju i u procesijama na blagdan Gospe od zdravlja.⁷⁷ Taj blagdan se slavi u znak oslobođenja od dvjesto godišnje turske okupacije.⁷⁸

9. ČUVANJE BOŽJEGA GREBA U CRKVI SVETOGA MIHOVILA NA MURTERU

Na Murteru na Veliki četvrtak u Župnoj crkvi *Svetoga Mihovila* počinje čuvanje *Božjega greba*. Grob se čuva cijeli Veliki petak do navečer, pa onda ponovno na Veliku subotu do Velike mise. Obično bi čuvari groba išli uvečer nakon čuvanja u ophod sela, dobivajući sitne darove (uglavnom hranu i vino). Obred čuvanja Božjeg groba bio je nakon Drugog svjetskog rata, za komunističke vladavine, neko vrijeme zabranjen.⁷⁹

Na Veliki petak pjevana je Muka po Ivanu, a potom se otkriva zastrto drvo križa koje je na Gluhu nedjelju prekriveno ljubičastom

⁷⁵ Marko MARUŠIĆ i Luka LIPIC, Uloga Žudija u tradiciji vodičkih uskrasnih događanja; Uskrсна događanja u kršćanstvu (2. 12. 2008.) u: <http://www.zupa-vodice.hr/%C5%BDUDIJI.htm> (21. 12. 2008.) Međutim, teško je vjerovati da su rondari za vrijeme turske vlasti mogli čuvati Kristov grob, jer su Turci zabranjivali gradnju crkava, crkvena zvona, križeve, služenje mise i td. Sintagma *od turskih vrimena* ukazuje na starinu postanja čuvanja Kristova groba.

⁷⁶ Ronda *tal.* straža, patrola; rondar – stražar, žandar, redar; zajedno s poljarima bili su čuvari polja; čuvari sela koji su birani na Seoskim zborovima.

⁷⁷ Taj blagdan slavi se 21. studenoga.

⁷⁸ U raznim sukobima s Turcima, isticao se, posebno u toku Morejskoga rata (1684.-1699.) vrgorački fratar i serdar, muslimanskoga podrijetla, Rade Miletić, “koji je za svog života posmicao 99 Turaka”. Osloboodio je Vrgorac na dan svete Kate (25. studenoga) 1690. godine. O njegovu junaštvu pjevaju Filip Grabovac (u *Cvitu*) i Andrija Kačić Miošić (u *Korabljici* i u *Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga*). Fra Rade Miletić je jedina osoba koja je pokopana u vrgoračkoj crkvi. I danas se pripovijeda o oslobađanju Vrgorca u kojem posebne zasluge imaju zaostroški fratri, Pava Kačić, Gabro Staničić, Mate Bebić, don Nikola, Ivo Marinović.

⁷⁹ Ivona Tolić zapisala je 2008. godine na Murteru. Kazao joj je Vitomir Mudronja, Murter (rođ. 1927.). Rkp. FF ST, 2008., sv. S, (E)

koprenom. Zatim je slijedila procesija koja je polazila od crkve Sv. Mihovila. Prvi ide križ privezan bijelom trakom koja simbolizira robu u kojoj je Isus bio položen u grob. Iza križa idu djeca sa *kandelama*⁸⁰ u ruci. Iza djece idu *muški* sa upaljenim kandelama, iza njih ide baldahin⁸¹ koga nose četiri *crkovinara*⁸² (habricera). Ispod baldahina je svećenik sa Svetim otajstvom koje je isto prekriveno bijelim *lancunon*⁸³. Ispred baldahina idu dva stražara Božjega greba, sa strane tri, *odozadi* dva, a u sredini vođa straže. Iza baldahina ide zbor, a iza njega seoske vlasti. Svi prozori na kućama i *lantanamana*⁸⁴ svijetle svijećama.

Ribari i žene koji bi bile u to doba na *Kurnatim*⁸⁵ palili bi vatre (kolede)⁸⁶, tako da bi procesija kad bi stigla na Zadvorje, vidjela plamen sa Kurnat. Nitko *živuč* nije smio dirati u zemlju na Veliki petak. *Kopati, dirati u zemlju, a to bi se reklo raniti zemlju, oti dan se nikako ni smilo.*⁸⁷ Nigdje Hrvati katolici na taj dan ne obrađuju zemlju, jer je na taj dan Isus počivao u zemlji.

10.USKRSNE STRAŽE U VAREŠU

Vareš obiluje brojnim vjerskim običajima, običajima i ophodima, te su istovjetni ili slični u drugim krajevima Bosne i Hercegovine, Hrvatske i drugih mjesta i zemalja kamo žive Hrvati katolici. Sveto pismo i Božja riječ temeljem su vjerske kulture svim katolicima. Posebno mjesto u tim obredima zauzimaju *Uskrsne straže*.

U vareškoj crkvi Svetoga Mihovila, Isusov grob čuva se na starorimski način. Nitko točno ne zna kada je ova tradicija započela, ali zna se da je na Veliki petak 1928. godine taj obred bio organiziran. Prvi čuvari Isusovog groba bili su članovi Dragovoljnog

⁸⁰ Kandela *tal.* – svijeća, voštanica.

⁸¹ Baldahin *tal.* – svečani pokrov, od skupocjene tkanine, nad prijestoljem ili oltarom.

⁸² Ljudi koji pomažu u crkvi.

⁸³ Lancun *tal.* – plahta.

⁸⁴ Lantana – petrolejska svjetiljaka; vanjska petrolejska rasvjeta. Ta riječ ne postoji u rječnicima hrvatskoga jezika.

⁸⁵ Kurnatim – Kornatima.

⁸⁶ O koledama više: Marko DRAGIĆ, *Koledanje i veseljanje u hrvatskoj tradiciji*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu br. 1, Split, 2008., 21-43.

⁸⁷ Ivona Tolić zapisala je 2008. godine na Murteru. Kazao joj je Nikola Šikić-Marušić, Murter (rođ. 1932.) Rkp. FF ST, 2008., sv. S, (E)

vatrogasnog društva, u vatrogasnim odorama. Čuvar kod Isusova groba mogao je postati samo uzoran član društva, a zapovjednik društva svojim autoritetom doveo je tu udrugu među najbolje u Kraljevini Jugoslaviji. (U Iloku je na spomen rimskih vojnika koji su čuvali Isusov grob, bio je običaj čuvanja groba. Nekada su to radili vatrogasci u svojim odorama i kacigama na glavi, a u novije vrijeme dječaci.)⁸⁸

Djeca su se u vrijeme provođenja uskrсне straže tiskala u prve redove kako bi bila što bliže stražarima u prolazu, prigodom njihova smjenjivanja, svjedočeći njihovo vojničko držanje, dostojanstvo i ozbiljnost.

Od vatrogasaca održavanje tradicije pripalo je pučanima, jer politika nije dopuštala da društveno ima blisku vezu sa crkvenim. Nakon završetka Bošnjačko-hrvatskog rata (koncem ožujka 1994. godine) prva straža bila je već te godine. Župnik je tadašnjoj malobrojnoj mladeži za odoru osigurao pelerine. Stražarila su dva stražara od kojih je jedan bio s jakom temperaturom, a drugi s metkom u nozi.

Skupina stražara se smjenjuje na Isusovom grobu tijekom Velike subote. Dva čuvara u stavu mirno čuvaju Isusov grob. Nakon isteka vremena jedne smjene razvodnik straže dovodi novu dvojicu. Na misi bdijenja nakon svećenikove *Aleluje* dva čuvara s kopljima popadaju na tlo. Budi ih razvodnik, s još dva čuvara. Čuvanje Isusovog groba predstavlja veliku čast i privilegij.⁸⁹

11. SMOTRA ČUVARA KRISTOVA GROBA

Nekada se Uskrs slavio tjedan dana, a od 19. st. slavi se samo dan poslije Uskrsa - *Uskrsni ponedjeljak*.⁹⁰ Na taj dan u crkvama se

⁸⁸ Marijani Bošnjak 2009. G. kazala je Jelica Matković, djev. Boban, rođena 1944. u Iloku, živi u ulici Matije Gupca u Iloku. Rkp. FF MO, 2009., sv. D, (E)

⁸⁹ Marineli Jelić 2008. godine u Varešu kazali su: fra Berislav Klarić i Ana Jelić. Rkp. FF MO, 2008., sv. D, (E)

⁹⁰ To je službeni blagdan u gotovo svim europskim zemljama, te Kanadi, Argentini, Čileu, Novom Zelandu, Australiji, kao i u nekim afričkim i srednjoameričkim državama.

spominje put uskrsloga Isusa Krista u Emaus s dvojicom učenika koji su ga prepoznali tek kada je lomio kruh.⁹¹

Na taj dan tradicionalno se u Republici Hrvatskoj održava *Smotra žudija*.⁹² U Vidu je 9. travnja 2007. godine održana sedma *Smotra žudija* i prva koja je bila izvan Vodica, odakle je sve poteklo po zamisli Šime Strikomana. Na otoku Prviću⁹³ u Crkvi Uznesenja Marijina 24. ožujka 2008. godine održana je 8. smotra Čuvara Kristova groba. Sudjelovalo je oko četiri stotine žudija iz dvadeset dvije župe iz Dalmacije: *Svetoga Duha* – Tisno; *Svetoga Stjepana Prvomučenika* – Vlaka; *Svetoga Mihovila* – Promina - Oklaj; *Presvetoga Trojstva* – Rogotin; *Gospe Karmelske* – Bagalovići; *Našašća Svetoga Križa* – Vodice; *Marijina Uznesenja* - Prvić Šepurine; *Svetoga Stjepana Prvomučenika* – Brele; *Srca Isusova i Marijina* - Vidonje-Mlinište; *Svetoga Mihovila* – Murter; *Nikole Biskupa* – Metković; *Svetoga Stjepana Prvomučenika* – Opuzen; *Gospe od Snijega* - Vid, *Svetog Ante Padovanskog* – Komin; *Svetoga Ante* – Knin; *Svetoga Frane* – Imotski⁹⁴; *Uznesenja Blažene Djevice Marije* - Katuni-Kreševo; i *Svetog Mihovila* - Vareš (Bosna i Hercegovina).⁹⁵

Po završetku smotre, čuvari su se preselili na rivu gdje je Šime Strikoman napravio milenijsku fotografiju. Smotra je posvećena vatrogascima poginulim na Kornatima, a izvršio ju je jedini preživjeli iz *Kornatske tragedije*, Frano Lučić. Godine 2009. domaćin te

⁹¹ U Poljskoj, Češkoj i Slovačkoj tradicija je da mladići na Uskrsni ponedjeljak probude djevojke prskajući ih svetom vodom koja je blagoslovljena na Uskrs.

⁹² *Kostelski pistoli* sudjelovali su na Smotri čuvara Kristova groba u Vodicama 2003. godine. To je četveročlana skupina iz Kostela pokraj Pregrade (kod Kutine) koja Uskrs proslavlja zaglušujućim pucanjem iz starih kubura. Pucanj djeluje kao iz topa. U Badljevini kod Pakraca kad bi zazvonila zvona i zasvirale orgulje začuo bi se crkveni top (mužar) i pjesma: *Naš spasitelj usta iz groba, / Veselite se kršćani...* (Ivana Kop zapisala je svibnja 2007. g. u Badljevini kod Pakraca, a kazali su joj njezina baka Emilija Kop (djev. Magdić, rođ. 1936. g.). Otac kazivačice je Nijemac koji je nestao u Drugom svjetskom ratu. Obitelji Kop također su njemačkoga podrijetla. U kazivanju su sudjelovali i Ivanin djed Franjo Kop (rođ. 1934. g.) i Katica Grčević (djev. Matijević, rođ. 1935. g.). Rkp. FF ST, 2007., sv. S, (E)

⁹³ Otok Prvić udaljen je 900 metara od Vodica koje se nalaze blizu Šibenika. Ima oko 350 stanovnika podijeljenih u dvije župe (mjesto): Prvić Luka i Prvić Šepurine.

⁹⁴ Obred čuvanja Kristova groba u Imotskome obnovljen je prije desetak godina. Čuvari su odjeveni u odore rimskih vojnika. Sudjeluju u veličanstvenoj procesiji u Imotskome na Veliki petak.

Kazao mi je 30. prosinca 2008. godine devedeset peto godišnji fra Vjeko Vrčić.

⁹⁵ Luka LIPIC, Žudiji i uskrsna događanja u kršćanstvu, (datum nije naveden) u:

<http://www.vid.hr/zudije/zudijedipl.htm> (21. 12. 2008.)

manifestacije bit će Knin. Mjesta održavanja Festivala određena su do 2020. godine, s tim što će svake šeste godine biti u Vodicama, jer je Festival i počeo i uzastopce se ondje održavao šest godina.⁹⁶

Pored navedenih župa, tradiciju čuvanja Božjeg groba njeguju župe: *Svetoga Svetoga Ilije Proroka* – Metković; *Gospe od Ružarija* - Vrlika; *Sv. Ivana* – Prud; *Svetoga Martina* - Sumartin (Brač); *Uznesenja Blažene Djevice Marije* - Baška Voda; *Svetog Frane* – Betina; *Svetog Juraja Mučenika* – Desne; *Navještenja Blažene Djevice Marije* – Vrgorac,⁹⁷ *Svetoga Roka* u Slivnom-Ravnom (kod Opuzena).⁹⁸ U Župi *sveti Mihael* u Lovasu kod Vukovara vjernici se pripremaju obnoviti obred čuvanja Kristova groba.⁹⁹

ZAKLJUČAK

Tradicija čuvanja Kristovog groba duboko je ukorijenjena u hrvatsku crkveno-pučku tradicijsku kulturu, a izrastao je iz liturgije. Prema povijesnim podacima taj obred u Župu svetoga Ilije u Metkoviću donio je 1857. godine Ante Gluščević iz Loreta iz Italije. Prvi pisani spomen o Vodičkim žudijama seže u 1912. godinu. Vidonjske žudije 1932. godine osnovali su Joko Jurišin i Joko Ilić - Joktur. Nitko točno ne zna kada je ta tradicija započela u Varešu, ali zna se da je na Veliki petak 1928. godine taj obred bio organiziran. U obredu čuvanja Kristova groba izražen je duboki katolički osjećaj i predanost čuvanja presvetog tijela Isusova u razdoblju od polaganja u grob do uskrsnuća. Čuvari Kristovog groba različito se nazivaju: žudije (Vodice, Metković, Opuzen); grobari (Vrlika), *grobari* i/ili *čuvari Gospodinova greba* (Okalj kod Drniša) stražari Kristova groba (Bjelovar, Imotski, Radobilja); *stražari Božjega greba* (Murter), uskrsne straže u Varešu. Odora čuvara, također, se razlikuje od mjesta do mjesta (odore rimskih vojnika, tradicionalne narodne nošnje, vatrogasna odora, mornarska odora). Svim čuvarima zajedničko je sudjelovanje u procesijama na Veliki petak (i drugim

⁹⁶ IKA (Informativna katolička agencija), Festival žudija – čuvara Kristova groba, (24. ožujka 2008.) u: <http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=101478> (22. prosinca 2008.)

⁹⁷ Luka LIPIC, Žudiji i uskrsna događanja u kršćanstvu, (datum nije naveden) u: <http://www.vid.hr/zudije/zudijedipl.htm> (21. 12. 2008.)

⁹⁸ Kazao mi je 30. prosinca 2008. godine Željko Raguž.

⁹⁹ Kazao mi je 22. prosinca 2008. godine spomenuti Luka Lipić iz Vodica.

procesijama tijekom godine) i *padanje* u trenutku kada svećenik zapjeva Slava Vječni što uz crkvena zvana označava Uskrsnuće. Čin padanja i bježanja iz crkve simbolizira Isusovo uskrsnuće.

Čudesni su putovi duhovnosti. Tako su, primjerice, najbližnji obredi u župi *Svetoga Mihovila* na Murteru i u istoimenoj župi u Varešu u Bosni i Hercegovini.

Komunisti su činili sve kako bi zabranili i zatrli tradiciju čuvanja Isusovog groba. U nekim je mjestima ta tradicija uvenula, primjerice: u Gdinju na Hvaru, a UDBA je uspjela zabraniti obred Čuvanja Kristova groba u Prološcu Donjem kod Imotskoga. Međutim, Hrvati su unatoč silnim nevoljama sačuvali svoju baštinu.

Osamostaljenjem Republike Hrvatske u nekim je mjestima tradicija ponovno oživljena. Tako su, primjerice, žudije u Župi svetoga Ante u Kninu obnovljene 2007. godine, nakon sedamdeset godina. U naše vrijeme u dvadeset sedam župa u Republici Hrvatskoj i jednoj u Bosni i Hercegovini svake godine u dane Svetoga trodnevlja čuvari stražare u crkvama kod insceniranoga Kristovog groba.

Taj obred, osim vjerske, sve više dobiva i turističku dimenziju. Neophodno je čuvati tu pobožnu tradiciju, kao i sveukupnu duhovnu baštinu; produbljivati njezina duhovna bogatstva, nadahnjivati se u njima i dostojanstveno ih prenositi pokoljenjima.

GUARDRIANS OF THE GRAVE OF CHRIST IN FOLK- ECCLESIASTIC HERITAGE OF CROATIAN PEOPLE

(Summary)

In his work the author interprets the Croatian catholic ritual of guarding the grave of Christ during the Holy Week by using a multidisciplinary methodology approach. According to historical data this ritual was brought in Parish of St. Elijah in Metković in 1857. by Ante Gluščević from Loretto, Italy. The first written mention of the the guardians in Vodice goes back to 1912. the guardians of Vidonj were founded in 1932. by Joko Jurišin and Joko Ilić – Joktur. No one knows exactly when the tradition started in Vareš, but we know that on Holy Friday 1928. the ceremony was organized.

The ritual of guarding the grave of Christ is built on the basis of the liturgy and celebrating the Christian faith. The communist authorities did everything in its power to ban that ritual. In some places communist authorities succeeded in doing so, but in other places they vainly insisted to exterminate that folk-ecclesiastic custom. Customs and names as well as the clothes and footwear of the keepers differ from place to place, but they all share a common aim – to present the resurrection of Christ. Nowadays, in The Republic of Croatia there are twenty seven associations of the keepers of the grave of Christ. After seventy years that tradition has been revitalized in Knin, and similar actions towards reviving it are being taken in Lovas near Vukovar. In Bosnia and Herzegovina the keepers exist only in Vareš. Since this custom is not scientific literature processed, in this work are the mostly contemporary original field recordings of author and his students.

Key words: Bible, liturgy, ritual of guarding the grave of Christ, the resurrection of Christ, religious and national identity of the Croatian people, communist prohibition.